

BỒI DƯỠNG HỨNG THÚ VÀ NĂNG LỰC CẢM THỤ VĂN HỌC CHO HỌC SINH TIỂU HỌC QUA PHÂN MÔN TẬP ĐỌC

• ThS. LÊ THỊ THU TRANG

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

Quá trình cảm thụ văn học ở học sinh (HS) tiểu học phụ thuộc vào rất nhiều yếu tố: vốn sống; khả năng liên tưởng, tưởng tượng của HS; tri thức đọc hiểu về tác giả, tác phẩm văn học; kĩ năng và phương pháp đọc... Vì thế, trong các giờ tập đọc, giáo viên (GV) không chỉ tạo điều kiện để HS được tiếp xúc trực tiếp với tác phẩm nhằm kích thích hứng thú và năng lực thẩm mĩ ở các em mà còn phải chú ý bồi dưỡng vốn sống, trang bị những tri thức cần thiết để các em phát huy được vai trò bạn đọc sáng tạo của mình trong quá trình cảm thụ văn học.

1. Ý nghĩa của việc bồi dưỡng hứng thú và năng lực cảm thụ văn học cho HS của người GV tiểu học

Hứng thú học tập có vai trò rất quan trọng trong việc quyết định chất lượng dạy học nên GV cần quan tâm bồi dưỡng cho HS niềm say mê, ý thức tự giác khi thực hiện nhiệm vụ học tập. Hứng thú học tập không tự nhiên nảy sinh và khi đã nảy sinh nếu không được duy trì, phát triển cũng có thể bị mai một hoặc mất đi. Vì thế, để duy trì hứng thú, GV cần giúp cho HS thấy được vẻ đẹp và khả năng kì diệu của tiếng Việt, sự hấp dẫn mãnh liệt và sâu sắc của văn chương. Không có cách gì tạo ra hứng thú với tiếng mẹ đẻ và văn chương ngoài con đường cho trẻ tiếp xúc trực tiếp, càng nhiều càng tốt với những tác phẩm văn chương, những mẫu hình sử dụng ngôn ngữ mẫu mực vì "Không làm thân với văn thơ thì không nghe thấy được tiếng lòng chân thật của nó" [1.tr.164].

Riêng về phương diện cảm thụ văn học thì hứng thú là biểu hiện tâm lí của hoạt động cảm thụ, là tiền đề cho quá trình hình thành những năng lực cảm thụ và phát triển văn học ở HS. Hứng thú đọc văn, học văn cũng là một mặt quan trọng trong năng lực cảm thụ của HS. Mặt khác, nội dung hình thành, phát triển hình ảnh bạn đọc HS có liên quan trực tiếp đến quá trình dạy học, quá trình hướng dẫn HS đọc - hiểu tác phẩm văn chương.

Đối với HS tiểu học, do sự chi phối của tâm lí lứa tuổi, hứng thú còn có phần mang tính chất chủ quan, cảm tính và dễ thay đổi. Vì thế, GV cần quan tâm định hướng để hứng thú học tập và lòng say mê văn chương ở HS thêm bền vững.

Phân môn tập đọc trong chương trình tiếng Việt tiểu học là phân môn có vai trò rất quan trọng trong việc nuôi dưỡng hứng thú và niềm say mê văn học cho HS. Qua các giờ tập đọc, HS được đến với những tác phẩm văn học xuất sắc của nhân loại; được hiểu, đồng cảm với bao nỗi niềm tâm sự của nhà văn, nhà thơ; được sống trọn vẹn với những cảm xúc, những liên tưởng, tưởng tượng của mình cùng nhân vật; được học những cách diễn đạt trong sáng, chuẩn mực; được suy nghĩ và sáng tạo khi cảm nhận về giá trị nội dung và nghệ thuật của tác phẩm, v.v... Chính vì thế, bồi dưỡng hứng thú cho HS tiểu học để các em luôn có tâm thế hào hứng đón nhận và tìm hiểu những ngữ liệu tập đọc trong chương trình là một việc làm cần thiết.

Từ hứng thú, lòng say mê đến năng khiếu và tài năng văn học là một khoảng cách và không thể đồng nhất các khái niệm với nhau. Bản thân hứng thú, lòng say mê và năng khiếu là những dấu hiệu, những tiền đề tâm lí rất quan trọng tạo cơ sở cho người GV phát hiện, bồi dưỡng, góp phần xây dựng hình ảnh bạn đọc ở HS.

Bên cạnh đó, người GV tiểu học cũng cần nhận thức được vai trò quan trọng của quá trình bồi dưỡng thường xuyên năng lực cảm thụ văn học cho HS tiểu học.

Năng lực văn của HS trong nhà trường cũng có một sự phân chia khá rõ về nhiều phương diện hoạt động: năng lực văn cần cho việc làm văn, cho việc sản sinh một văn bản nghị luận văn học; năng lực văn trong việc sáng tác văn chương và năng lực văn trong việc cảm thụ, chiếm lĩnh một văn bản nghị luận văn học, một bài viết văn học sử hay lí luận văn học của sách

giáo khoa. Có thể thấy rằng, ba loại năng lực văn học trên có sự tương ứng với ba hình thức hoạt động khác nhau về văn: loại năng lực sáng tác văn, loại năng lực nghiên cứu phê bình văn học và loại năng lực tiếp nhận tác phẩm văn học. Giữa ba loại năng lực này có những nét khu biệt riêng. Trong nhà trường phổ thông nói chung, cấp tiểu học nói chung, năng lực thiết yếu nhất cần bồi dưỡng cho HS là năng lực tiếp nhận văn học. Nhà trường cần đào tạo những HS có văn hoá đọc ngay từ khi các em có thể tự mình đọc văn. Ngoài ra trong nhà trường còn có hình thức hoạt động làm văn, cho nên GV còn cần phải bồi dưỡng, phát triển ở HS năng lực đánh giá, phân tích tác phẩm văn học và kĩ năng tạo lập văn bản.

Năng lực văn học không chỉ được thể hiện trong năng lực tri giác ngôn ngữ nghệ thuật của tác phẩm văn học mà còn bộc lộ rõ nét trong năng lực tái hiện hình tượng. Trong quá trình tiếp nhận văn học, người đọc sách đã đi từ vỏ ngôn ngữ của tác phẩm để nhận ra thế giới nghệ thuật của tác phẩm do tác giả dựng lên. Mà muốn cho thế giới nghệ thuật của tác phẩm được hiện lên sinh động, người đọc phải có khả năng tái hiện bằng hoạt động tưởng tượng để có thể nhìn ra thế giới bên trong của tác phẩm nằm dưới các kí hiệu ngôn ngữ. Vì thế, người GV tiểu học cần chú ý bên cạnh việc rèn luyện cho HS đọc đúng chuẩn còn cần phải quan tâm giúp các em rèn luyện trí tưởng tượng và khả năng liên tưởng. Vì thực tế tiếp nhận cho thấy năng lực tưởng tượng tái hiện càng phát triển thì người đọc càng nhận ra được sự phong phú và tinh tế của thế giới hình tượng trong tác phẩm. Mặt khác, năng lực xúc cảm thẩm mĩ là một năng lực rất quan trọng trong sáng tác cũng như trong tiếp nhận văn học vì nó không chỉ là tiền đề, là dấu hiệu mà còn là nội dung, là hiệu quả của hoạt động cảm thụ văn học. Vì thế, bồi dưỡng năng lực văn học cho HS còn là sự quan tâm đúng mức đến năng lực xúc cảm thẩm mĩ.

Theo GS. Phan Trọng Luận: "Nếu với năng lực tri giác ngôn ngữ và năng lực tái hiện, người đọc mới chỉ dựng lên được trong tưởng tượng của mình hình ảnh cuộc sống và con người do nhà văn dựng lên thì bước hoạt động tiếp theo là làm sao để những hình ảnh đó, thế giới nghệ thuật đó đi được vào thế giới tâm linh của người đọc. Nếu không thì cuộc sống nghệ thuật được tái

hiện lên vẫn xa lạ, vẫn chưa lay động đến cảm xúc, tư duy của người tiếp nhận... [2.tr195].

Đọc tác phẩm văn học, người đọc nói chung, bạn đọc HS tiểu học nói riêng không chỉ hiểu nội dung tác phẩm, cảm được nỗi đau, niềm vui của con người, của cuộc đời mà còn được thanh lọc về tâm hồn. Đọc văn rồi tự nhận thức, tự thanh lọc là yêu cầu cần thiết của đọc văn và đó cũng là năng lực đặc thù của tiếp nhận văn học mà GV cần quan tâm nuôi dưỡng và tạo điều kiện phát triển cho HS.

2. Các công việc để bồi dưỡng hứng thú và năng lực cảm thụ văn học cho HS của người GV tiểu học

2.1. Bồi dưỡng và hình thành niềm yêu thích đọc sách văn học

Bồi dưỡng hứng thú văn học cho HS tiểu học trước hết là bồi dưỡng và hình thành niềm yêu thích đọc sách, đọc tác phẩm văn học. Vì trong khi đọc sách, HS đồng thời đọc, hiểu, ghi nhớ, phân tích, đánh giá, lĩnh hội và tư duy. Đọc chính là con đường để rèn luyện, phát triển, hoàn thiện được trí nhớ và tư duy. Đọc sách văn học, HS được giao tiếp một cách đặc biệt với tác giả bằng sự đối thoại của suy nghĩ, liên tưởng và tưởng tượng. Đôi khi đọc sách biến thành một cuộc tranh luận thầm lặng với tác giả: khi đó bạn đọc HS được rèn luyện tư duy, biểu lộ được kĩ năng lập luận của mình.

Để hình thành được thói quen và niềm yêu thích đọc sách, GV cần giáo dục thái độ đọc và hướng dẫn các em phương pháp đọc. Đầu tiên cần tìm hiểu sơ bộ từng cuốn sách để định hướng cho việc đọc: sách viết về nội dung gì, nhằm đạt mục đích gì. Có thể đọc lướt bằng cách đọc lời giới thiệu, lời tóm tắt, xem chương mục hoặc có thể đọc nhanh một lượt nội dung. Nhưng cũng có những cuốn sách cần phải đọc kĩ, đọc chậm có suy nghĩ, ghi chép, thu hoạch về nội dung, nghệ thuật, về những điểm nổi bật, gây ấn tượng còn đọng lại trong tâm trí mình. Với những cuốn sách tham khảo bắt buộc, GV nên định hướng trước khi đọc bằng những câu hỏi nêu vấn đề gợi mở để HS suy nghĩ, cảm nhận sâu sắc hơn giá trị của sách. Đọc và ghi chép sẽ giúp HS ghi nhớ lâu bền hơn, giúp cho các em có thể tự bộc lộ những cảm xúc, suy nghĩ, cách đánh giá của mình trong và sau khi đọc. Với HS khá, giỏi, GV cần hướng dẫn cách ghi chép sổ tay văn học sau khi đã đọc một cuốn sách một cách khoa

học để tiện cho việc tra cứu, tham khảo. Sau khi đa số HS đọc xong, GV nên tổ chức trao đổi về cuốn sách hoặc tác phẩm đã đọc. Đó là những việc làm thiết thực để góp phần bồi dưỡng hứng thú tự học và học tập thường xuyên cho các em.

2.2. Bồi dưỡng vốn sống và năng lực xúc cảm thẩm mỹ

Với bạn đọc HS ở trường tiểu học, GV cần bồi dưỡng hứng thú, lòng say mê văn học; khả năng quan sát nhạy bén, tinh tế cuộc sống, con người và cảnh vật; đặc biệt là khả năng liên tưởng, tưởng tượng, và kĩ năng sản sinh văn bản làm văn một cách sáng tạo.

Hiện nay, nhiều GV khi hướng dẫn HS đọc - hiểu tác phẩm và dạy làm văn thường thiên về định hướng cách thức đọc một cách chung chung và các kĩ thuật làm bài mà không cung cấp các chất liệu tạo nên nội dung cho bài viết. Vì thế không thể giải quyết được hiện tượng thờ ơ, sự trơ lì cảm xúc ở một số HS. Nguyên nhân làm các em không có hứng thú viết là các em đã không tạo được mối quan hệ thiết thân giữa mình với đề bài - đối tượng của miêu tả, kể... Nguyên nhân của tình trạng không có gì để viết là việc thiếu hụt vốn sống, vốn cảm xúc ở HS.

Để bồi dưỡng vốn sống và năng lực xúc cảm thẩm mỹ cho HS, GV cho các em quan sát, trải nghiệm về những gì sẽ phải viết, sắp được đọc. GV cần tổ chức tốt quá trình quan sát, tham quan thực tế của HS. Khi các em tham quan, GV nên đóng vai trò dẫn dắt, gợi mở, tạo nguồn cảm hứng, khơi dậy suy nghĩ trong các em. Sau khi các em đã quan sát, làm quen với đối tượng rồi thì cần cho HS viết những bài cụ thể về những gì đã quan sát được, những gì đã được tham quan. Bên cạnh việc tổ chức cho các em quan sát, tham quan, cần tổ chức những buổi ngoại khoá tiếng Việt - văn học; nghe nói chuyện về các nhà văn, nhà thơ, các anh hùng, các chiến sĩ cách mạng đã được giới thiệu, tìm hiểu trong chương trình và phân môn tập đọc. Ngoài ra còn tổ chức ngâm thơ, nói chuyện thơ, thi đọc diễn cảm, thi kể chuyện, sưu tầm văn học dân gian, tổ chức thảo luận về các tác phẩm đã đọc, thi các trò chơi tiếng Việt, hái hoa dân chủ trả lời câu hỏi tìm hiểu văn học...

Có nhiều biện pháp bồi dưỡng năng lực xúc cảm thẩm mỹ cho HS: cho các em được tự mình tiếp nhận tác phẩm văn học đã được chọn lọc về nội dung và nghệ thuật, tạo điều kiện cho các

em được thể hiện, khẳng định mình, được bộc lộ tự do và dân chủ tình cảm, suy nghĩ về tác phẩm, nhân vật; định hướng cho các em biết đọc và ghi chép, đánh giá về tác phẩm; tạo điều kiện cho các em được sáng tác về những nội dung, chủ đề, những nhân vật, tác phẩm mà các em yêu thích; tổ chức những hình thức học tập đa dạng để khơi gợi trí tưởng tượng, sáng tạo và huy động sự phát huy mọi khả năng về văn học nghệ thuật ở HS. Khi tổ chức những giờ tập đọc trên lớp cần có sự tích hợp về nội dung kiến thức với các phân môn khác như kể chuyện, luyện từ và câu; sử dụng hệ thống câu hỏi và bài tập có tác dụng gợi mở.

Để giờ tập đọc đạt được hiệu quả, theo chúng tôi, hình thức tập đóng vai nhân vật trong tác phẩm không chỉ giúp HS hiểu rõ hơn nội dung của bài học, khắc sâu từng chi tiết nghệ thuật, từng lời nói, tính cách của nhân vật trong các em mà còn góp phần gây hứng thú học tập, mang lại một góc độ tiếp cận mới với tác phẩm.

Căn cứ vào nội dung các bài tập đọc trong chương trình tiếng Việt tiểu học, GV có thể lựa chọn để dàn dựng tác phẩm văn học thành một màn kịch cho HS tập đóng vai nhân vật. Hình thức này có thể thực hiện trong bước củng cố bài học. HS tập đóng kịch không chỉ nhớ kĩ, nhớ sâu hơn nội dung bài học mà quan trọng hơn là mang lại cho các em cảm xúc lành mạnh, sự sáng khoái và niềm vui được tự khẳng định; đem đến không khí sinh hoạt tập thể sôi nổi, hào hứng trong buổi học mà ở đó mỗi HS được thể hiện, phát huy sở trường và tài năng của mình.

Đó là cơ sở để HS yêu thích môn học và thấy được học văn không chỉ là việc tìm hiểu nghĩa từ, tìm ý khô khan, nặng nề mà là đi tìm một ẩn số trong tác phẩm, đến với sự vẫy gọi của tình cảm và trí tuệ nhân loại; và kết quả của quá trình đọc văn là một con người mới ra đời. Nói cách khác, đọc văn là quá trình hình thành và tạo dựng hình ảnh bạn đọc sáng tạo cho HS nói chung, cho HS tiểu học nói riêng.

3. Kết luận

Việc bồi dưỡng hứng thú văn học cho HS tiểu học phải là một việc làm thường xuyên, có ý thức của GV chứ không phải những hoạt động nhất thời, mang tính kinh nghiệm chủ nghĩa. Hứng thú học tập và tình yêu văn học, niềm say mê đọc

(Xem tiếp trang 39)